

Kongernes konge – Grundtvig som monarkist

AF JES FABRICIUS MØLLER

Grundtvig beskrives ofte som en oprører og intellektuel dissident. Det skyldes hans noget hidsige pen. Da han skulle prøveprædike i 1810 (den såkaldte dimisprædiken), benyttede han lejligheden til at beskyldte den danske præstestand for at være vantro, og da han gerådede i en pennefejde med teologiprofessor H.N. Clausen i 1825, kom han for skade at sige det samme om Det teologiske Fakultet. Grundtvig var langt fra altid sin egen sags bedste advokat.

At Grundtvig var en oprørsk natur, skal imidlertid ikke forlede til den konklusion, at han også var en politisk oprører, tværtimod var han en varm tilhænger af enevælden som styreform. Der er ikke bare tale om lejlighedsbestemte udbrud af kongetroskab. Det er helt systematisk forekommende i forfatterskabet. Ikke nok med det. Frederik 6., som mange allerede fra 1830'erne forbandt med sort reaktion og formørket despoti, var for Grundtvig idealet af en konge.

Ikke desto mindre er Grundtvig optaget på Undervisningsministeriets demokratikanon for sin »afgørende betydning i dansk ånds- og samfundsliv«. ¹ Det er interessant at læse den videre motivation for Grundtvigs optagelse på denne kanoniske liste, for den er et ekvilibristisk forsøg på at undgå at nævne, at når Grundtvig for en sjælden gangs skyld tog ordet »demokrati« i sin mund, var det ikke positivt ment. Så sent som i 1848 – mens han var opstillet som kandidat til den grundlovgivende rigsforsamling – var han kritisk over for ønsket om at indføre konstitutionelt monarki:

Demokrati, som netop betyder det *Modsatte* af *Monarchi*, betyder *Mangfoldigheds-Magten* ligesom *Monarchi Enevolds-Magten*, saa det er klart at hvor der er et Demokrati, der er slet intet *Monarchi*, for hvor Mængden raader for alt, der raader hver Enkelt for intet! ²

At den enkelte opløses i mængden, er en klassisk demokrati-kritik, som man kunne finde hos mange af Grundtvigs samtidige, f.eks. Kierkegaard. Det gør hverken Grundtvig eller Kierkegaard til undtagelser i samtiden. Langt de fleste politiske aktører havde gået på latinskole og var fortrolige med den klassiske litteratur, der identificerer demokrati med pøbelvælde.

Som Mogens Herman Hansen så prægnant har fremhævet, er den vigtigste politiske arv fra antikken ikke demokratiet, men demokratikritikken. ³

Samfundspagten 1660

Når Grundtvig alligevel så ofte associeres med tilblivelsen af demokratiet, skyldes det især hans syn på frihedsrettigheder som religionsfrihed, trykkefrihed og sognebåndsløsning samt ikke mindst hans syn på folkelighed og dannelse. Hans skoletanker er tæt forbundet med hans politiske tanker. Fra og med 1831 gjorde han sig til talsmand for det synspunkt, at bondestanden for at kunne deltage i den politiske proces måtte uddannes bedre. Det var et synspunkt, der kun langsomt vandt bred tilslutning. Så sent som i 1813 havde Grundtvigs ældre bror Otto holdt en tale, hvori han gjorde sig til talsmand for, at bønder ikke burde »opdrages til Lærdom, eller til højere Aandskultur«. ⁴

Men hvordan kan man forstå Grundtvigs positive syn på folket og det folkelige sammen med hans glæde ved det enevældige kongedømme? Det hænger sammen med, at Grundtvig som så mange andre var præget af Oplysningstidens tanker om folkesuveræniteten og kontraktteori, altså at kongen ikke længere var konge i kraft af Guds nåde, men i kraft af, at suveræniteten er blev overdraget til ham fra folket. ⁵ For kontraktteoretikere som Hobbes og Locke var der netop tale om en teori, men for Grundtvig var der tale om en konkret og historisk begivenhed, nemlig statsomvæltningen 1660:

Hvad man [: englænderne i almindelighed og i særdeleshed Molesworth] saaledes har kaldt et stort Bevis paa de danskes Dumhed, det anser jeg for det klogeste, noget Borgerskab i Verden, selv det gale engelske iberegnet, har gjort i de sidste tre Hundrede Aar; thi saaledes kalder jeg Overdragelsen 1660 af den arvelige Enevoldsmagt til kong Frederik den tredje; [...] Hermed vil jeg naturligvis ikke paastaa, at vore Enevolds-Konger har enten gjort den klogeste eller den bedste Brug, man kan tænke sig, af Enevoldsmagten, men jeg paastaar, at, Verden

Billedet er fjernet, da rettighederne ikke dækkede online-udgivelser.
Portrættet kan ses her.

C.A. Jensens portræt af Grundtvig fra 1843. Foto: © Den Hirschsprungske Samling.

taget som den er, kan der ingensteds være en klogere Statsforfatning end den, hvor Enevoldskongen selv med Taksigelse erklærer, han har sin Magt af Folket som en uindskrænket Fuldmagt til at virke for det almindelige bedste.⁶

De, der gerne vil gøre Grundtvig til demokrat, plejer at fortolke ham således, at han passer ind i den liberale tradition efter John Locke, men jeg mener, at man snarere skal se på traditionen efter Thomas Hobbes. Kongens mandat følger som resultat af en uindskrænket fuldmagt. Der er ingen opsigelsesklausul i kontrakten, hvis man spørger Grundtvig. På dette punkt var han altså væsentlig mere konservativ end liberal.⁷

Kongernes konge

Der er imidlertid også en anden kilde til Grundtvigs forståelse af samfundspagten, nemlig pagten mellem Gud og det jødiske folk som skildret i Det gamle Testamente.⁸ Det er på sin vis et greb tilbage til forestillingen om kongemagten af Guds nåde fra før folkesuverænitetstanken og kontraktteorien. Danmark har ifølge Grundtvig »en misundelsesværdig *Patriarchalsk* Forfatning, garanteret af den *Allerhøieste*, som har bade Rigers Lykke og Kongers Hjerter i sin Haand, og leder dem som Bække hvorhen Han vil!⁹

Som den jordiske konge er enevældig, er også Vorherre enevoldskonge. Som det hedder i Grundtvigs salme fra 1836, »Lovsynger Herren«: »Herren, vor Herre, han troner i Himlen,/enevoldskonge er han over alt.« (DDS 3) Også her er enevælden altså tænkt som et positivt begreb, og kongen står i samme forhold til Gud som folket til kongen. Det er vel at mærke ikke en betragtning, som Grundtvig brugte til at understrege kongens gudgivne ret til herske, men derimod til at pege på, at også kongen var Herrens tjener og undergivne.

Verden var altså for Grundtvig grundlæggende hierarkisk ordnet, folket under kongen og alle under Gud. Denne relation afspejlede en paternalistisk husorden, altså forestillingen om, at enhver husstand stod under husstandsoverhovedets faderlige tugt, opsyn og kærlighed.

Relationen mellem Gud og mennesker, konge og folk er i Grundtvigs udlægning imidlertid ikke kontraktligt bestemt på den måde, at det er Det gamle Testaments straffende gud eller det 16. århundredes teokratiske idealer, han refererede til, men til Det nye Testaments tilgivende gud og det 18. og 19. århundredes liberale politiske idealer suppleret med pietismens

og romantikkens understregning af følelsernes primat. Samfundet var ifølge Grundtvig først og fremmest bundet sammen af kærlighed, både Guds, kongens og folkets kærlighed i erindringen. Et hyppigt forekommende ord hos Grundtvig er »Kiærminder«. Denne botaniske metafor brugte han ofte til at beskrive, hvordan hengivenhed (kær) og erindring (minder) forbindes i et historisk forløb, billedligt fremstillet som en blomsterkrans eller »Kæden af Kiærminder«, som det hedder i Højskolesangbogens nr. 81, »Nu skal det åbenbares«, en redigeret version af et digt fra 1834, som på det fortrinligste sammenfatter Grundtvigs opfattelse af bl.a. sprog, historie, skole, erkendelse og frihed.

Grundtvigs syn på kongemagtens rolle og betydning skiftede ikke væsentligt før 1848. Dog understregede han stadig mere de borgerlige frihedsrettigheder, især trykke- og talefrihedens betydning, hvilket ikke mindst hang sammen med hans personlige forhold. (se nedenfor) Den 28. maj 1839, som var otteårsdagen for varslingen af indførelsen af de rådgivende stænderforsamlinger, holdt Grundtvig et foredrag om stænderforsamlingernes fortræffeligheder og digtede naturligvis også en sang til lejligheden, »Konge-Haand og Folke-Stemme, begge stærke, begge fri«. Pointen var, at kongens hånd – altså hans magt – ikke måtte bindes, men skulle forblive fri. Kun således kunne retfærdigheden fortsat herske, for Frederik 6. var »Bondevennen paa Tronen«. Imidlertid måtte folkets stemme heller ikke bindes, og den skulle yderligere kvalificeres af en dansk højskole, således at »unge Mennesker af alle Stænder« kunne lære at deltage i »Ordsiftet om Majestætens Godhed og Danmarks Vilkaar«. ¹⁰ Men lad os nu kaste et blik på det enevældige styre, som Grundtvig var så glad for.

En autokratisk retsstat

Den danske enevælde var som noget i europæisk sammenhæng relativt usædvanligt kodificeret. Det vil sige, at den havde en grundlov i form af Kongeloven fra 1665. Ser man på, hvad loven siger, er kongemagten i høj grad legitimeret religiøst, men det udtømmer ikke, hvad Kongeloven gør, for selve det forhold, at den enevældige magt og ikke mindst tronfølgen er lovfæstet, gør den enevældige stat til en retsstat forstået på den måde, at den har gjort retten til sit legitimeringsgrundlag. Det betyder ikke, at den altid opførte sig som en retsstat i moderne forstand, men det indebar, at magten for at opretholde sin selvforståelse måtte udøves gennem lovene og domstolene. Det

forhindrede ikke vilkårlighed i magtudøvelsen, men hvis den indtraf, var der tale om en anomali.

Det enevældige styre i Danmark er kendetegnet ved, at det udviklede et professionaliseret bureaukrati, der fungerede efter nedskrevne og offentliggjorte love. Formelt set var kongen stadig den øverste dommer og førte forsædet i Højesteret, men i praksis var domstolene i vid udstrækning uafhængige. Det havde betydning for f.eks. trykkefriheden – og manglen på samme – idet det fra 1790'erne ikke længere var politimestrene, men domstolene der afgjorde sager om »skrivefrækhed«, og det førte typisk til ret milde domme og ikke sjældent til frifindelse, når skribenternes penne blev for spidse.¹¹

Kodificeringen og bureaukratiseringen af enevælden efterlod kongen selv i den gunstige position, at de fleste af de beslutninger, som han traf personligt, var udtryk for individuelle nådes- og gunstbevisninger. Domstolene dømte, men kongen kunne benåde og formilde. Frederik 6. omstødte rutinemæssigt dødsdomme til fængsel. Kongen kunne endvidere tilstå enkelte borgere privilegier, titel og rang, kalde dem til offentligt embede eller lade dem komme på offentlig understøttelse. Det vil sige, at kongen kunne knytte folk til sig i et personligt loyalitetsforhold. Klientilismen trivedes og fungerede også i første halvdel af det 19. århundrede, og kongen var den ultimative patron.

Som en sidebemærkning kan det nævnes, at Frederik 6. dertil var videnskaberens og oplysningens ven. Ikke alene forestod han en omfattende reform af almueskolen i 1814, han grundlagde også hele tre endnu fungerende universiteter, Universitetet i Oslo (1811), Danmarks Tekniske Universitet (1829) samt Universitetet i Serampore i Indien (1818). Dertil kom tiltrængte reformer af bl.a. Landbohøjskolen og genoprettelsen af Sorø Akademi (1826).

Det fører os til de konkrete forhold, der kan forklare Grundtvigs varme forhold til kongemagten. Som sagt betragtes især den unge Grundtvig som skiftevis en randfigur og en rebel, som en, der snart var inde og snart ude af de københavnske akademiske, litterære og gejstlige cirklers periferi. Det er for så vidt også rigtigt, al den stund hans tidlige karriere er præget af skiftende stillinger og bristede forhåbninger – f.eks. det professorat i Kristiania (Oslo), som han ikke fik. Men så skal man på den anden side også huske, at han på dette tidspunkt kun var godt 30 år gammel og akademisk set stadig et relativt tyndt papir. Men tænk på, hvad det ville have betydet for den åndelige udvikling i Skandinavien, hvis Grundtvig var blevet undersøgt i den svensk-norske personalunion efter 1814?

Grundtvigs oppositionelle natur har imidlertid fået lov til at skygge for den omstændighed, at han i lige så høj grad var systemets mand, forstået på den måde, at han var afhængig af kongen som patron. Denne afhængighed kom stærkest til udtryk i den fortsatte strøm af de såkaldte kongedigte, som Grundtvig lod flyde til ikke mindst Frederik 6. De er nu alle under udgivelse i digitalt format som et led i den første udgivelse af Grundtvigs samlede værker.

En biografisk læsning

Når dette aspekt af Grundtvigs forfatterskab har været noget overset i litteraturen om ham, skyldes det nok for det første, at det har været lidt ubekvem for de fleste at se en så udpræget grad af servilitet og *Untertanentum* hos en mand, der i øvrigt forbindes med intellektuel integritet. Et andet forhold er, at langt de fleste Grundtvig-forskere enten er teologer eller litterater, der især har dyrket forfatterskabets store, programmatiske tekster. Efterhånden som udgivelsen af Grundtvigs samlede værker skrider frem, bliver det imidlertid stadig tydeligt, at en meget stor del af det par snese tusind tryksider, som han nåede at få udgivet i løbet af sin 65 år lange karriere som publicist, var lejlighedsskrifter som f.eks. de nævnte kongedigte. Retter man opmærksomheden mod dem, bliver det også klart, at de i sagens natur skal læses som en del af den konkrete sammenhæng, der gav anledning til tekstens tilblivelse. En af Grundtvigs mest kendte tekster kan illustrere denne pointe. Grundtvigs digt til mindestøtten for de faldne fra slaget ved Sjællands Odde i 1808, »De Snekker mødtes i Kvæld paa Hav«, kom ikke ud af den blå luft. Mindestøtten på Odden kirkegård blev betalt af Lorentz Friberg til Anneberg ved Nykøbing Sjælland. Han var gift med Grundtvigs halvkusine, og da der skulle skrives et vers om de faldne, har han naturligvis tænkt på sin kones dengang stadig relativt uprøvede, men talentfulde slægtning.

Mens en traditionel hermeneutisk læsning af Grundtvig forstår den enkelte tekst som del af det hele forfatterskab, må lejlighedsteksterne således forstås væsentlig mere biografisk og kontekstuel. Den biografiske læsning, som er foregrebet af tidligere generationers grundtvigforskere som Erik Møller og Steen Johansen, må derimod endda somme tider opgive forestillingen om, at der er tale om et »forfatterskab« i betydningen et kohærent og konsistent korpus af tekst.

Et af de tidlige eksempler på, at en tekst af Grundtvig kun kan forstås biografisk, er et lille skrift, som

han udgav i 1810 som bidrag til den svenske tronfølgerdebat, hvor han pegede på Frederik 6. som den bedste til at overtage den svenske trone. Pamfletten stikker ud, fordi Grundtvig trods sin erklærede nordiskhed interesserede sig påfaldende lidt for Sverige. Han besøgte England fire gange, Slesvig og Norge hver en gang, men til trods for, at han boede i mere end tre fjerdedele af sit lange liv i og omkring København, var han aldrig i Sverige – med en dagsudflugt til Hven som mulig undtagelse. Sverige lod ham med andre ord kold. Hvorfor så denne pludselige interesse for det svenske tronfølgervalg? Uden at det kan belægges med andet end et påfaldende kronologisk sammenfald, må den til indledning nævnte opståede strid om Grundtvigs dimisprædiken inddrages som den mest indlysende forklaring. Grundtvig havde løbet sig tilstrækkeligt med staver i livet til at han havde brug for kongens personlige hjælp og hvad ville befordre denne hensigt bedre end ved at understøtte Frederik 6.s egen ambition om at genoprette Kalmarunionen ved at blive valgt som svensk konge. Der blev som bekendt ingen bukser af dette skind, da svenskerne valgte en fransk general i stedet, men til gengæld hjalp kongen Grundtvig ud af kattepinen, og han endte med at kunne ordineres som præst.

Kongen som patron

Som antydning til indledning har det været en implicit spørgsmål i litteraturen om Grundtvig, hvorfor han ikke fik embede som præst? Man kan sådan set med større ret stille spørgsmålet, hvorfor Grundtvig overhovedet opnåede ikke kun et, men flere embeder som præst. Det første, som også var anledningen til at han skulle holde dimisprædiken, var som kapellan for faderen i Udby-Ørslev på Sydsjælland 1811-13, et embede, som han røgtede med omhu og pligtfølelse.

Grundtvig måtte efter 1813 ernære sig som litterat, oversætter og lærer. Han havde i offentligheden gjort sig uvenner med store dele af det litterære parnas, men ikke desto mindre fik han i 1818 af kongen tilkendt et årligt stipendium på 600 rigsbankdaler, der satte ham i stand til at stifte bo og gifte sig med sin mangeårige forlovede, Lise Blicher (1787-1851).

Kaldelsen til præst var også at betragte som en kongelig gunstbevisning, for det var i sidste ende kongen, der afgjorde, hvem der skulle være præst hvor. Men ikke alle embeder var lige attraktive. Det var under overvejelse i 1819 at lade Grundtvig blive præst på Mandø.¹² Præster var dengang betalt af afgifter på landbrugsjord, den såkaldte tiende, samt afkastet

af den jord, der var tillagt præstegården, og Mandø var i den henseende et såkaldt magert embede, ja nærmest en underskudsforretning for embedsindehaveren. Men Grundtvig fik det heller ikke. Året efter søgte Grundtvig det knap så magre, men dog stadig beskedne embede i Kastelskirken (»Citadellet Frederikshavn«) i København. Et uddrag af ansøgningen om befordring (ansættelse), der er stilet til kongen, kan give indtryk af Grundtvigs forhold til Frederik 6. Efter et indledende afsnit, hvor Grundtvig gør opmærksom på, at han nu i syv år forgæves har søgt et udkomme, fortsætter brevet:

Menneskelig Svaghed kunde nu friste mig til at opgive Haabet om Befordring i Fædrelandet, men det har Majestæten allernaadigst forbudt mig, ved paa det Livsaligste at yttre Velbehag i min litteraire Virksomhed, og understøtte mig til dens Fortsættelse. Naar jeg da nu allernaadigste Konge! Paaberaabende mig paa Majestæstens nyelig gjentagne opmuntrende Dom, at min Plads fremdeles er i Hovedstaden, allerunderdanigst forestiller, at jeg ingen Udvei seer, til, uden Befordring, i nærværende besværlige Tider, at forlænge Opholdet her, saavel som ogsaa, at det hver Dag vorder mig tungere at være stum i Kirken, hvor jeg annammede et Kald, for hvis Rygt jeg skylder Kongernes Konge Regnskab; da tør jeg vist haabe allerunderdanigst Bønhørelse, bedende ydmygelig om det ledige Præste-Embede i Citadellet Frederikshavn, et Embede, hvis Ringhed som Levebrød er Majestæten velbekiendt, og som jeg da kun fortrinlig maa attraae, fordi det skiænker præstelig Virksomhed, uden at fjerne mig fra Videnskabeligheds Hjelpe-Midler, eller nægte mig Tid til at fortsætte mine boglige, som jeg tør troe, ei uhæderlige eller ufrugtbare Sysler.¹³

Grundtvigs udprægede påholdenhed med punktummer kom virkelig til sin ret, når han skulle gøre sig i tidens kancellistil. Hans insisteren gav til sidst pote, og i 1821 blev han sognepræst i Præstø-Skibinge ikke så langt fra sit barndomshjem på Sydsjælland, men allerede året efter, i december 1822, blev han kaldet til Vor Frelser Kirke i København som residerende kapellan. Et embede i hovedstaden var præcis, hvad han havde ønsket sig, og nu så alt lyst ud for ham. Ikke desto mindre sagde han få år senere selv stillingen op i forbindelse med den omtalte konflikt med Clausen. Igen må man konstatere, at Grundtvig ikke altid gjorde det lettere for sig selv. Clausen lagde yderligere

Christian 8.s salving i Frederiksborg Slotskapel 1840. Christian 8. og ikke mindst hans dronning Caroline Amalie hørte til Grundtvigs støtter. C.W. Eckersberg, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. Foto: Det Nationalhistoriske Museum.

injuriesag mod Grundtvig, som tabte. Som følge af dommen blev han underlagt forhåndscensur, som han følte som et tyngende åg på forfatterskabet.

Han anglede i den forbindelse helt målrettet efter et indgreb fra kongen til sin egen fordel. I den allerede citerede pamflet fra 1831, »Politiske Betragtninger«, udbredte han sig om det enevældige styres fortræffeligheder. I et brev til sin ven og fortrolige B.S. Ingemann, hvor han berettede om pamfletten, lagde Grundtvig ikke skjul på, at hans ønske var »at komme ud af de umyndige Skribenters Tal«, altså at blive fritaget for forhåndscensuren.¹⁴ Pamfletten kunne da også ligne et bønsskrift. Han måtte vente nogle år, indtil kongen endelig i 1837 ophævede den. Efter afskeden fra Vor Frelsers Kirke havde Grundtvig opnået tilladelse til at prædike til aftensang i Frederiks tyske Kirke på Christianshavn, den som vi i dag kender som Christianskirken. Dermed kunne han stadig fastholde en menighed omkring sin forkyndelse, dog uden at kunne forrette sakramenterne.

Det store hartkorn

Frederik 6.s sidste gunstbevisning mod Grundtvig var udnævnelsen til præst i Vartov hospitalskirke i sommeren 1839, et embede, som han beholdt til sin død mere end 30 år senere. Frederik 6. døde senere samme år. Det er velkendt, at Grundtvig havde et godt forhold til Frederik 6.s efterfølger, Christian 8., og ikke mindst hans dronning, Caroline Amalie. Den nye konge kvitterede i sit første regeringsår med at udnævne Grundtvig til ridder af Dannebrogordenen, og hans dronning blev en af hans mest ivrige støtter og dertil fast kirkegænger i Vartov. Men på dette tidspunkt var Grundtvig også rykket betydeligt nærmere centrum af det københavnske kulturparnas. Han blev inviteret med til de store fester og koketterede naturligvis med, at det ikke var noget for ham, men han tog ikke desto mindre imod invitationerne.¹⁵ Dermed kan man også sige, at Grundtvigs behov for kongelig protektion ikke var så stort, som det havde været, for han klarede sig efterhånden ganske godt uden hjælp. I maj 1861 fik han i anledning af sit 50-års præstjubilæum rang med Sjællands biskop. Selv om mange herefter titulerede ham biskop Grundtvig, fik han ikke titel af biskop, men æren var såmænd stor nok alligevel, fordi enevældens rangforordning for det første ikke var blevet afskaffet i 1849 og for det andet stadig på dette tidspunkt havde bevaret en stor del af sin symbolske betydning. Dermed rangerede Grundtvig nu officielt blandt de allermest betydningsfulde

teologer i det 19. Århundrede. En anden, der opnåede samme ære, var Otto Fabricius (1744-1822), der var en betydelig missionær på Grønland, havde udgivet en grønlandsk grammatik og grundlagt studiet af den grønlandske fauna, hvorfor han tillige blev titulær professor. Han sluttede sin karriere som præst i Vor Frelsers Kirke, og det var netop hans død i 1822, der gjorde, at en stilling ved kirken blev ledig, den stilling som Grundtvig overtog.

Det hjalp også betydeligt på Grundtvigs situation, at både hans anden hustru Marie Toft (1813-1854) og tredje hustru Asta Krag-Juel-Vind-Frijs (1826-1890) foruden at være enker også var adelige og formuende. For Astas vedkommende betød det ikke mindst, at Grundtvig blev besvogret med konseilspræsident (statsminister) C.E. Krag-Juel-Vind-Frijs, der fra 1865 til 1870 som den første i en række af konservative godsejere dannede regering. Han var Astas plejebroder og fætter. På dette tidspunkt var Grundtvig selv ikke alene teoretisk, men også som rigsdagsmand rykket mod venstre, forstået som at han regnedes blandt de såkaldte bondevenner, der var i opposition til godsejerne i Højre. Tilsvarende kan man heller ikke længere fra hans hånd finde udsagn om, at statsomvæltningen 1849 skulle gøres ugjort. Når først kongen havde afgivet noget af sin magt til folkets kårne repræsentanter, kunne han ikke tage den tilbage. Grundtvigs forhold til det store hartkorn er generelt underbelyst i litteraturen om ham, og det skyldes nok hans disciples og fortolkeres politiske affinitet, der ikke i almindelighed er aristokratiet venligt stemt og slet ikke højre side af forfatningskampen 1866-1901. Her er noget at tage fat på for den næste, der kaster sig ud i det store projekt at skrive den moderne biografi om Grundtvig, der faktisk mangler.

Afslutning

En lidt ondsindet læsning af det ovenstående kunne lede til den forståelse, at Grundtvig i virkeligheden var en principløs opportunist. Det var han ikke. Han kunne have haft en væsentlig større gejstlig og videnskabelig karriere, hvis han havde været mere opmærksom på, hvad der gavnede hans egen sag. Han havde ikke altid sans for den kontekst, som han var afhængig af. Man kan vælge at udlægge det som om han var principfast. Man kan også sige, at han viljefast forsvarede de forskellige principper, som han havde gennem sit lange liv.

Hvor man nu end vælger at lægge trykket, kan man begynde at anlægge en skitse til, hvordan man

skal forstå Grundtvig som monarkist. Han tænkte kontraktligt, men ikke forstået som et juridisk eller et politisk begreb. Det var for Grundtvig ikke papir og love, der holdt samfundet sammen, men derimod sinde- eller måske snarere hjertelaget. Grundtvigs personlige erfaring var at stå under kongens personlige beskyttelse og styrelse, og det overførte han på sin forståelse af »det borgerlige Selskab« – altså samfundet – som sådan. Forholdet til øvrigheden – både verdsligt og kristeligt forstået – var hverken formelt eller abstrakt. Det var for Grundtvig konkret og personligt. Og samtidig var det hierarkisk, der var et oppe og et nede, en øvrighed og nogle undergivne. Der var ingen tvivl om, at Gud står over mennesket og kongen over folket, men denne relation skulle først og fremmest forstås som bundet sammen af de undergivnes hengivenhed og magtens milde patronat.

Det er en indstilling, som vi i dag nærmest vil bedømme negativt. Belært af Max Webers definition af den moderne stat opfatter vi den regelbundne forvaltning som retfærdig, mens den personlige relation mellem øvrighed og borger fører til favorisering, nepotisme og uretfærdighed. I samfundsspørgsmål var Grundtvig imidlertid i udgangspunktet førmoderne, suppleret med romantisk tankegods. Samfundssind var for ham en følelse, ikke et forstandsanliggende. Vi fører ganske vist løver i vort skjold, men de er af hjerter tæt omsatte, som han digtede i 1843. Magten er hegnet ind af kærligheden. Men samtidig gik han også i alle væsentlige anliggender – religion, skole, forsørgelse, værnepligt – ind for frihed og frivillighed. Ad denne vej blev han langsomt efter 1849 ledt ind i en mere samtidig forståelse af politik.

Denne lidt modsætningsfyldte tilgang til samfundsspørgsmål er ikke en nutidig tanke fremmed. Danmark er i dag, når vi selv skal sige det, en rets- og velfærdsstat og et parlamentarisk demokrati, der kan rose sig af at være i toppen af alle lister, der måler lykke, velfærd, retfærd og demokrati. Grundtvig ville ikke nødvendigvis have genkendt sine egne idealer i det nuværende Danmark. Han var f.eks. ikke tilhænger af offentlig velfærd. Han var som medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling skarp modstander af Grundlovens forsørgelsesparagraf, den nuværende § 75. Sine egne idealer havde han muligvis set bedst afspejlet i det forhold, at ordene *demokrati* og *demokratisk* stadig ikke finder anvendelse i Grundloven, men at Grundlovens § 2 derimod identificerer regeringsformen som »indskrænket monarkisk«. Og så ville han antagelig have fundet trøst i det forhold, at landets styrelse formidles gennem »Guds nåde«,

som den dag i dag er den formel, der anvendes, når majestæten i overensstemmelse med Grundloven underskriver lovgivningen.

Litteratur

- Damsholt, Tine: »Elementer i Grundtvigs politiske tænkning«, *Grundtvig Studier* 1995, s. 140-162.
- Grundtvig, N.F.S.: *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen*, København: Den wahlske Boghandels Forlag 1831, udg. af www.grundtvigsværker.dk.
- Grundtvig, N.F.S.: *Mands Minde* IV, 27. juni 1838, udg. af www.grundtvigsværker.dk.
- Grundtvig, N.F.S.: *28de Maj*, 1839, www.grundtvigsværker.dk.
- Grundtvig, N.F.S.: »Det constitutionelle Monarchi med demokratisk Grundlag«, *Danskeren* 1848, nr. 30, s. 465-474.
- Grundtvig, Otto: *Tale holden den 6te October 1813 i det Lollands-Falsterske Selskab til Oplysningens og Industriens Fremme*, Kjbh.: C. Græbe 1814.
- Hansen, Mogens Herman: *Demokratiets historie fra oldtid til nutid*, Kbh.: Museum Tusulanums Forlag 2012.
- Jørgensen, Harald: *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*, Kbh.: Munksgaard 1944.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming: »Grundtvig i Guldalderens København«, *Grundtvig Studier* 1995, s. 107-139.
- Møller, Jes Fabricius, Indledning til 'Historiske Betragtninger', 2016, www.grundtvigsværker.dk.
- Møller, Jes Fabricius: »Grundtvigs betydning for samfundet«, *Grundtvig Studier* 2015, s. 103-130.
- Møller, Jes Fabricius: »Trykkefrihed og magt. Borgerlig offentlighed under den sene danske enevælde 1770-1848«, i R. Hemstad og Dag Michaelsen (red.), *Frie ord i Norden? Offentlighed, ytringsfrihed og medborgerskab 1814-1914*, Oslo: Pax Forlag 2019, s. 87-110.
- Nørr, Erik: »Tvangsforflyttelse af kapellaner. Da tjenstledige kapellan N.F.S. Grundtvig skulle være præst og skolelærer på Manø«, *Kirkehistoriske Samlinger* 1982, s. 51-59.
- Pedersen, Kim Arne: »Grundtvig om samfundspagt, gensidig frihed og menneskerettigheder o. 1840«, *Grundtvig Studier* 2004, s. 14-33.

Noter

- * <http://static.uvm.dk/publikationer/2008/demokratikanon/index.html>, hentet marts 2022.
- <http://static.uvm.dk/publikationer/2008/demokratikanon/index.html>, hentet marts 2022.
 - Grundtvig 1848, s. 472.
 - Hansen 2012, s. 28.
 - Grundtvig 1814, s. 9.
 - Damsholt 1995, passim; Pedersen 2004, passim.

6. Grundtvig 1838.
7. Møller 2015, passim.
8. I dette spørgsmål er jeg afhængig af Kim Arne Pedersens upublicerede foredrag på Grundtvigselskabets årsmøde 2021.
9. Grundtvig 1831.
10. Grundtvig 1839
11. Jørgensen 1944, s. 337 ff, Møller 2019.
12. Nørr 1982, passim.
13. Nørr 1982, s. 55f.
14. Møller 2016.
15. Lundgreen-Nielsen 1995.

